

МЕЉУЗАВИСНОСТ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

П. Петровић¹, С. Черовић²

Абстракт: У савременим условима међузависност развоја пољопривреде и руралног туризма све више ће долазити до изражаја. Пољопривредна производња, и у будућности, има за циљ да обезбеди становништву опстанак односно да производи храну неопходну за развој људске популације. Међутим људи, у процесу пољопривредне производње, су изменили еколошке услове природне средине. Потребне људи су све веће, тако што није у питању само прехранивање, већ и нарасле потребе индустрије и туризма за органским материјалима. Тако је пољопривреда утицала на измену екосистема. Начин и интензитет коришћења руралних простора и пољопривредног земљишта имају много више утицаја и последица на друштво и државу у целисти, него на пољопривреднике појединце. Аграрна политика је фактор који има за циљ обезбеђење жељене количине хране за домаће становништво а потом и за извоз. Аграрна политика има значајан утицај на савремено управљање земљом, и појачавање одрживе пољопривреде и производњи здраве хране. У Србији пољопривреда није потпуно заштићена и стимулирана. Стога се намеће потреба измене аграрне политике. У таквим условима развој туризма је у директној зависности од пољопривреде и заштите животне средине. С аспекта европских интеграција рурални туризам и одрживи развој зависи од тога како свака земља развија одрживу пољопривреду, заштиту животне средине. У том циљу треба развијати стратегију за развој села уопште, па и руралног туризма у Србији. Садашње стање наше пољопривреде и туристичке делатности указују на неминовност потребне реформе.

Кључне речи: пољопривреда, туризам, одрживи развој, здрава храна, животна средина.

¹ Перо Петровић, научни саветник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, Tel.(011) 3373-633 e-mail: pera@diplomacy.bg.ac.yu

² Слободан Черовић, ванредни професор, ПМФ Нови Сад, Департман за географију, туризам и хотелијерство, e-mail: slobodancerovic547@hotmail.com

Увод

У савременим привредама развој пољопривреде и туризма је у директној међузависности, нарочито руралног вида туристичке делатности. То значи да пољопривреда мора да се усклади са стандардима развијеног система, тако што се развија одржива пољопривреда чије предности, све више, долазе до изражаја. С друге стране вид руралног туризма може се успешно развијати само уколико су туристи едуковани у том смеру. Овај вид туризма је специфичан и зависи од развоја села и жеље туриста да уживају у понудама сеоског туризма. Стога, посебна међузависност постоји између развоја пољопривреде и руралног туризма, јер је основа развоја пољопривреде, у Србији, још увек село. У том циљу неопходан је развој одрживе пољопривреде да би села била што очуванија, односно погодна за развој руралног туризма. Одржива пољопривреда је циљ стратегијског развоја свих земаља које теже европским интеграционим процесима. На тај начин ствара се основа за развој руралног туризма. Стога су и рурални туризам и одрживи развој пољопривреде, и привреде у целини, директно међузависности поготово имајући у виду актуелне европске интеграције. С друге стране сам термин па потом и приступ руралном туризму у различитим земљама има посебан третман који српски посленици у агробизнису требају да имају у виду. Тако на пример, у Мађарској се термин «сеоски туризам» односи само на активности и услуге омогућене у селима која су укључена у овај вид туризма. При томе сеоски туризам обично покрива акомодацију са ниским ценама, укључивање у пољопривреду и друге локалне активности. У Финској, с друге стране, рурални туризам најчешће значи изнајмљивање кућица посетиоцима или омогућава гастрономске услуге у самим селима. У Словенији је најважнији облик овог вида туризма управо туризам породичних фарми, где гости бораве или са породицом фармера или у гостинској кући. У Холандији је рурални туризам на фармама у вези са многим услугама на фарми и повезан је са многим активностима као што су: возња бициклом, пешачење или јахање коња У Грчкој је главни производ руралног туризма преноћиште и доручак, са смештајем у традиционалним собама са намештајем и традиционалним оброком који се заснива на домаћој производњи хране. Такође су укључени и ресторани и објекти за одмарање, као и културне манифестације и рекреативне активности туриста. Дакле, уопштено, основни квалитет у развоју руралног туризма представља биолошки исправна храна.

Пољопривреда и животна средина

Неоспорно, пољопривреда долази у ред најстаријих људских делатности, и као кроз векове, она и у савременим условима има за циљ не само да обезбеди људски опстанак него и његов даљи развој. Међутим, током

времена, простор односно подручје пољопривредне активности итекако је претрпео бројне промене, тако да данас постоје подручја која су потпуно измењена. Дакле, у процесу пољопривредне производње људи су умногоме изменили еколошке услове природне средине, тако да је, не само пољопривредна производња, него и животна средина потпуно угрожена. При томе су потребе за пољопривредним производима постале све веће, не само у виду прехране него и у виду развоја пољопривредне индустрије односно целокупног агробизниса. Свакако да се свакодневно повећавају потребе индустрије за органским материјама. Интензивни развој пољопривредне производње довео је до поремећаја еколошке равнотеже а то је, даље, имало крупне последице по стање животне средине. С друге стране, савремена пољопривредна производња, а нарочито примена агротехничких средстава, има велики утицај на све компоненте животне средине. Негативан утицај савремене пољопривредне производње, приликом коришћења агрохемијских средстава, нарочито се одражава на животну средину. Прекомерна, па чак и неразумна употреба бројних хемијских средстава наноси директне штете животnoj средини и здрављу све бројнијој људској популацији. Зато, еколошки оправдана пољопривреда и заштита животне средине од загађивања токсичним агротехничким средствима захтева решавање како низа научних тако и бројних практичних проблема. Савремени начин коришћења пољопривредног земљишта одражава се, првенствено, на сам квалитет земљишта али, повратно, има импликације и на квалитет саме пољопривредне производње. Осим тога, смањује се коришћење земљишта и има негативне последице по развој руралног туризма и туризма као савремене привредне делатности. При томе је неопходно, у процесу туристичке валоризације одредити и диференцирати просторне целине у којима еколошки системи функционишу без посебних нарушавања. То значи да животна средина није угрожена, што представља основну атрактивно-мотивацијску вредност. Однос према животnoj средини и оптималном руралном развоју представља једно од основних питања пољопривредне производње.

Унапређење руралне економије Србије које би било засновано на принципима мултифункционалног развоја захтева неколико структурних и институционалних промена и прилагођавања²:

1) Јачање капацитета локалне самоуправе за послове имплементације програма и пројеката руралног развоја;

² Богданов Наталија, Сузана Ђорђевић-Милошевић, 2004, “Мултифункционална пољопривреда – концепт и институционални оквир”, Међународни научни скуп: “Мултифункционална пољопривреда и рурални развој”, Пољопривредни факултет, Земун, 08. 12.2004, Зборник радова, стр.19.

2) Изградња локалног партнерства и сарадње на свим нивоима;

3) Изградња децентрализованог система подршке руралном развоју кроз јачање саветодавних служби, партнерство између јавног и приватног владиног и невладиног сектора;

Имајући у виду ниво прилагодљивости неопходна је комплементарност реализације циљева пољопривредног и руралног развоја у Србији. Стимулативне мере које се односе на повећање мултифункционалности пољопривреде, пре свега, треба да се односе на породична газдинства.

Савремена животна средина села

Живот и рад на селу се знатно разликују од оног у градовима. Мада се живот на селу одвија у природном окружењу, стандарди и комфор живота, готово по правилу, нижи је од оног у граду. За разлику од градске, урбане средине, животна средина села се спорије мења. Међутим, и она је подложна променама као резултат привредних активности сеоског становништва. Са аспекта развоја руралног туризма потребно је разликовати два основна типа села: збијени тип села (равничарска) и разбијени тип села (брдско-планинска).

Исто тако, са становишта развоја руралног туризма треба имати у виду одређене карактеристике сличности и разлика у ова два типа села, што има за последицу различити вид и интензитет развоја туризма у њима. Основна карактеристика брдских села, у савременим условима, своди се на углавном, лошије саобраћајне везе. Осим тога, отежано је електроснабдевање, обезбеђење ефикасних телефонских веза, изградња заједничког водовода, канализације и других видова заштите животне средине на селу (здравствене амбуланте, ветеринарске и пољопривредне станице, домови културе, административни објекти). Затим, теже је снабдевање животним потрепштинама индустријског порекла као и школовање деце, уопште образовни процес је отежан самом локацијом.

С друге стране, збијена (углавном равничарска) села немају те проблеме, јер су развијана по урбанистичким принципима, тако да су она, углавном, са тог аспекта развијенија од брдско-планинских села. Међутим, и за један и за други тип села неопходно је предузимати мере за побољшање квалитета животне средине односно територија на којима се налазе. Неке од мера које се морају спроводити у циљу побољшања квалитета животне средине могу бити: мелиоризација територије, уклањање отпадака, озелењавање и асфалтирање улица и тротоара, као и довођење хигијенских услова живљења на виши ниво (изградња депонија за дубришта, већа примена компостирања органских отпадака, установљавање хигијенски

исправних сточних гробаља, адекватно озелењавање, хортикултурно уређење и прилагођавање). Дакле, у савременим условима неопходно је у даљем развоју села планирати њихов комплексан развој. То значи обухватити што више елемената неопходних за функционисање села који би били предуслов за убрзани развој руралног туризма. На пример, сеоска средина је карактеристична по врстама кућа и њиховим ентеријерима или екстеријерима, по сачуваним народним обичајима, ношњи, литератури, односно по породичном и друштвеном животу. С друге стране, задржавши структурну и природну амбијентност (нетакнута природа, простране ливаде и пашњаци, разноликост водних површина, флоре, фауне, ловних потенцијала, шуме) рурална подручја представљају посебан екосистем.

Интегрална аграрна политика

Основни циљ савремене аграрне политике у свим земљама је обезбеђење потребне количине хране односно прехранбених производа за властито становништво, а по могућности и за извоз. С друге стране интегрална аграрна политика може да има значајан утицај на савремено управљање земљом и великим бројем активности које су везане за земљу. Дакле, интегрална аграрна политика државе треба да обезбеђује могућност додатне зараде људи који живе на селу (сеоски туризам, манифактура, домаћа радиност, сакупљање шумских плодова и лековитог биља). То се посебно односи на периоде у којима се не обављају пољопривредни радови. Осим тога, савремена држава, која примењује интегралну аграрну политику треба да обезбеди благовремени и правичан откуп пољопривредних производа (вуна, кожа, млеко, сир, кајмак, лековито биље, шумски плодови). Територије са осетљивом природном средином, као и територије где се мора формулисати специфичан облик заштите, морају бити предмет посебне државне, а пре свега аграрне политике. У Србији се посебна пажња мора посветити пограничним подручјима и подручјима где је изразита депопулација становништва. Укупно пољопривредно становништво смањивало се у континуитету, а кретање становништва које је напуштало пољопривреду било је најизразитије 70-их година двадесетог века. На основу структуре становништва, евидентно је учешће пољопривредног становништва у укупном становништву од 55,6% у 1961 години, а свега 19,8% у 2001 години. У истом периоду број активних пољопривредника се смањио са 2,3 милиона на 1 милион, што значи да је значајан удео издржаваног у укупном становништву. Брзо смањивање учешћа пољопривредног становништва и повећање удела градског у укупном становништву утицало је на дезаграризацију и депопулацију села, првенствено у брдско-планинским подручјима. Овакви процеси утицали су на просечну старост и непрофесионалност произвођача, јер само 21% газдинства

има активне чланове који нису старији од 60 година, 44% газдинстава има само једног, или је без активних чланова, а 47% приватних газдинстава нема пољопривредника. Недостатак стимулативних мера аграрне политике допринео је процесу девитализације људских ресурса на руралним подручјима. И стог аспекта развој аграра мора бити један од приоритета руралног развоја. Оријентација пољопривредне производње у руралним срединама, нарочито производње здраве хране, мора се подржати од стране свих релевантних фактора. Путем аграрног буџета држава обезбеђује средства за субвенционисање пољопривреде, али би та средства требало да одговарају учешћу пољопривреде у формирању друштвеног производа земље.

Развој одрживе пољопривреде

Ефикасан и ефективан развој руралног туризма незамислив је без одрживе пољопривреде. У савременим условима одржива пољопривреда престава начин искоришћавања природе и природних блага од стране људи, под условом да се не нарушује живота средина. При томе се има у виду да су, донедавно, присоса и природна блага неконтролисано експлоатисала, под привидом да се лакше и економичније живи. Применом одрживе пољопривреде треба да се врати природна равнотежа. За задовољење садашњих и будућих пољопривредних прехранбених и других потреба људи требају да предузимају активности којима се обезбеђује, у највећој могућој мери, очување природног стања животне средине и природног богатства. Познато је да се овакав начин коришћења животне средине третира као одржива пољопривреда или органска пољопривреда.

Стога свака савремена држава примењује стратегију у којој је главна интенција да се одржива пољопривреда развија, те да се та питања решавају, између осталог, и институционалним правним актима. Са аспекта европских интеграција ради се на многим мега пројектима за одрживи развој европских земаља. На пример, такав мега пројекат је «Ка одрживој Европи», у чији контекст улазе и земље југоисточне Европе. Тај пројекат, поред осталог, садржи и SWOT анализу стања села, њихов развој, посебно пољопривреде, која је у међузависности са развојем руралног туризма, а који је, опет, у директној вези са развојем села. Најбитније је смањити утицај највећих загађивача тла и вода а тиме и пољопривредних производа. Дакле, зауставити даљу контамитацију пољопривредног земљишта. У стратегији развоја одрживе пољопривреде у Србији треба потенцирати и спроводити бројне методе за едукацију пољопривредника са циљем да развој одрживе пољопривреде добија на интензитету (на пример, примена одговарајућих агротехничких мера и сорти биљака, у зависности од климатских и других услова у региону, као и раса животиња прилагођених условима у региону). У

Србији циљ треба да буде ревитализација сеоских насеља у досадашњим екстезивним пољопривредним подручјима, јер се сматра да у њој постоје готово идеални услови за укључивање пољопривреде у производњу здраве хране. Дакле, рурални туризам представља такву врсту туризма која се везује за атрактивност пољопривредних газдинстава односно подручја.

Србији предстоји дефинисање националних (социјалних, економских, еколошких) приоритета у руралном развоју који морају бити руковођени општеприхваћеним моделима ширег окружења, пре свега ЕУ. Један од основних циљева је заустављање негативних демографских и економских трендова и очување природног и културног наслеђа сеоских средина. Реализација овог циља условљена је испуњавањем следећих задатака³:

- Јачање институционалних механизма и побољшање социо-економског статуса сеоских средина;
- Подршка диверсификацији руралне економије и очување културног наслеђа;
- Развој одрживе пољопривреде и заустављање даље биолошке деградације (полу) пољопривредних система;
- Успостављање ефикасног система газдовања земљиштем (укључујући заштиту земљишта од ерозије, загађења и неадекватног коришћења);
- Успостављање система заштите шума и шумског земљишта.;

Утицај на рурални туризам

Савремена терминологија, у зависности од примарне активности компоненте руралног туризма као производа, употребавља различите облике као што су: агро-туризам, зелени туризам, гастрономски туризам, наутички, ловачки, историјско-рурални туризам. Управо су различити облици туристичких производа у руралном туризму у складу са жељом гостију да им се персонализује контакт са природном и људском средином. То значи да им се омогући учешће у активностима, традиционалном начину живљења и обичајима сеоског становништва. При томе треба имати у виду да је рурални туризам један од главних приоритета у развоју не само туризма него и пољопривреде у многим европским земљама. Нарочито се потенцирају сезонски боравци и боравци током викенда. С друге стране, будућност

³ Богданов Наталија, Сузана Ђорђевић-Милошевић, 2004, "Мултифункционална пољопривреда – концепт и институционални оквир", Међународни научни скуп: "Мултифункционална пољопривреда и рурални развој", Пољопривредни факултет, Земун, 08. 12.2004, Зборник радова, стр.14-21.

многих руралних подручја је несигурна због бројних промена у пољопривредној пракси. Међутим, рурални туризам представља погодан приступ управо за ревитализацију «умирућих» села и за осигурање њихове одрживе будућности. Наиме, туристи све више захтевају креативан рад, постојани сервис, одржавање фарми, проширење културних видика, пејсаже и крајолике, природну конзервацију или одржавање руралних уметничких дела, као и друге манифестације које се могу третирати као туристичке атракције. Повратно, рурални туризам најчешће даје подстицај за инфраструктуре које доприносе порасту економских активности у руралним областима. Специфична погодност развоју руралног туризма може бити повећан број могућности за друштвену интеракцију локалног становништва, које најчешће живи изоловано у пољопривредним заједницама.

Међутим, руралне средине су оне у којима су сачуване аутохтоне етнографске туристичке вредности. У том смислу потребно је акцентирати традиционалне привредне активности као што су: жетва, кошење, берба грозђа, активности око стоке, грнчарство, плетарство, обрада дрвета и слично. Посебно је атрактиван начин исхране, спремање хране, заступљеност одређених врста хране, посебно кулинарских специјалитета, разних начина послуживања и специфичног конзумирања.

Неопходност развоја руралног туризма у Србији

Са аспекта неопходности развоја руралног туризма у Србији сеоска средина још одолева разним утицајима, упорно задржавајући своју аграрност (културу рада и привредни менталитет) и руралност (културу становања, исхране, облачења, обрасце мишљења, понашања и веровања). Стога, као и у многим земљама које су у окружењу, па и у самој Србији, у зависности од типа села, развија се рурални туризам који је специфичан за крај и земљу. У селима различитих типова рурални туризам се састоји у пружању кулинарских услуга гостима и понуди националне кухиње. При томе су укључени и обичаји, постојећи културни споменици, планинарење, лов, риболов, јахање, као и непосредно учешће туриста у сезонским пољопривредним радовима. Међутим, у Србији је рурални туризам још увек у повоју, те у односу на потенцијалне могућности, треба уложити адекватне напоре како би међузависност са пољопривредом била подигнута на виши ниво, односно како би обе делатности могле ефикасно и ефективно да се развијају.

Дакле, приступ развоју руралног туризма треба да пође од његове мултифункционалности. Битно је да ова врста туризма омогућава бројне погодности, јер кроз његов развој омогућује се интензивирање делатности са традиционалним карактером, које саме по себи не представљају битан

економски фактор. Међутим, на овај начин развој руралних подручја добија убрзање. Пољопривредни производи се продају на самом месту, те се тако ови продукти не транспортују, чиме се смањују трошкови њиховог пласмана. Истовремено, вишак стамбеног простора се може издавати са солидним приходом. Ангажује се нова радна снага у пружању угоститељских услуга, а у знатној мери се решавају проблеми миграције, те се смањује притисак на урбане средине. Осим тога обавља се заштита животне средине и антропогеног наслеђа.

Побољшање квалитета живота у руралним срединама уско је повезано са подстицајима диверсификацији и захтева⁴:

- Развој комуналне инфраструктуре у руралним срединама;
- Повећање запослености радне снаге на фармама и ван њих;
- Веће укључење жена и искључених друштвених група у руралну економију;
- Развој малих бизниса, посебно оних који се ослањају на традиционалне и територијално специфичне делатности;
- Едукација, набавка опреме, помоћ у промоцији и сл.
- Едукација и обука младих људи у традиционалним руралним вештинама и занатима који подржавају развој туризма, рекреације, сервиса за животну средину и квалитет производа;
- Развој туризма у целини;

Дакле, рурални развој има вишеструки аспект деловања, што се види у широком подручју различитих, али и често повезаних активности. Међу њима су управљање животном средином и пејсажом, очување природних вредности, рурални туризам, органска пољопривредна производња и производња високо квалитетних и регионално специфичних производа.

Закључак

Сеоски туризам у Србији треба диференцирати на основу атрактивно-мотивацијских вредности простора. Његов развој треба усклађивати са развојем пољопривреде али и на све заступљенијем обиму различитих сегмената туриста, што условљава проширење простора за туристичку сврху.

⁴ Богданов Наталија, Сузана Ђорђевић-Милошевић, 2004, “Мултифункционална пољопривреда – концепт и институционални оквир”, Међународни научни скуп: “Мултифункционална пољопривреда и рурални развој”, Пољопривредни факултет, Земун, 08. 12.2004, Зборник радова, стр.19.

Међутим, да би се расветлиле основне претпоставке ове туристичке активности, неопходно је сагледати његове базичне теоријске и практичне карактеристике. То значи да активности треба да обухвате:

- Прецизно дефинисање агро-екотуризам;
- Утврдити потребу развоја руралног туризма;
- Определити услове и могућности развоја;
- Сагледати тренутно стање и пројектовати визију будућег развоја;

У савременим условима интегрални рурални развој треба да садржи разноврстан и дугорочан стратешки концепт друштвеног развоја одређеног подручја, који у себи треба да садржи агро-економску, социо-културну и просторно-еколошку димензију. Стварање нових радних места у руралним областима као и подршка одрживим руралним насељима представљају примарни циљ руралног развоја. Раст еколошки прихватљиве пољопривредне производње мора бити усклађен са одрживошћу руралног развоја. На тај начин би међузависност развоја пољопривреде и руралног туризма дошла до потпуног изражаја. Активности превенције и контроле угрожавања виталности руралних ресурса треба да су стално присутне у свим операцијама у пољопривреди. Осим тога, социо-економска ревитализација и перспектива виталности руралних подручја Србије зависиће, у знатној мери, од расположивости средстава подстицаја оспособљавања младих земљорадника за промену делатности.

Литература

1. Богданов Наталија, Сузана Ђорђевић-Милошевић, 2004, “Мултифункционална пољопривреда – концепт и институционални оквир”, Међународни научни скуп: “Мултифункционална пољопривреда и рурални развој”, Пољопривредни факултет, Земун, 08. 12.2004, Зборник радова, стр.14-21.
2. Черовић Слободан, 2002, *Стратегијски менаџмент у туризму*, Желинд, Београд
3. Ђекић Снежана, Мултифункционалност пољопривреде и виталност руралних подручја, Међународни научни скуп: “Мултифункционална пољопривреда и рурални развој”, Пољопривредни факултет, Земун, 08. 12.2004, Зборник радова, стр.53-57.
4. Јелић Сретен, Јовановић Татјана, 2004, “Улога сеоског становништва Србије и Црне Горе у развоју аграра”, Економика пољопривреде, Београд, бр.3-4/2004.

5. Петровић Перо, 2003, *“Нова улога државе у привредном животу глобализације у условима”*, Економика пољопривреде, Београд, бр.1/2003.
6. Петровић Перо, 2003, *“Преструктурирање туристичке привреде и могући модели финансирања”*, Зборник радова: “Рурални туризам и одрживи развој Балкана”, ПМФ, Крагујевац, стр.45-50.
7. Петровић Перо, 2005, *“Уређивање трговине пољопривредних производа у СТО и утицај на туризам”*, Економика пољопривреде, Београд, бр.1/2005.
8. Петровска-Рецкоска Гордана, 2003, *Пољопривреда и рурални туризам*, Зборник радова: “Рурални туризам и одрживи развој Балкана”, ПМФ, Крагујевац, стр.123-128.

UDC: 631.15:338.484

THE INTERDEPADANCE OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT AND RURAL TOURISM

Pero Petrović¹, Ph.D., Slobodan Čerović², Ph.D.

¹ Institut za međunarodnu politiku i privredu Beograd,

² PMF Novi Sad, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo,

Abstract

Interdepadance of agricultural development and rural tourism in contemporary conditions will be more important. Agriculture has to provide human survival, as its goal, to provide food, necessary for the people. In a process of agricultural production, people have changed natural environment ecological conditions. People needs are bigger, not only nutritional, but the industrial needs of organic materials. That's the agricultural influence in ecosystem transformation. The way and the intensity of rural spaces and agricultural land using have much more influence and circumstances on the society and country, than on each agricultural worker. The agrarian politics is a factor which should have, as its goal, providing wanted food quantities for domestic population as well as for the export. The agrarian politics have significant influence on the modern country management and enforcement of sustainable agriculture and healthy food production. In Serbia agriculture is not full protected and stimulated. So, there's need of agrarian politics transformation. In that kind of conditions, tourism development is directly depending on agriculture and living environment protection. Rural tourism and sustainable development is very important from aspect European integration process. Present state of our agriculture and tourist industry clearly indicates the necessity to carry out the reform.

Key words: agriculture, tourism, sustainable development, food living, environment.